

S. Maria Opiela
ORCID: 0000-0002-0077-8985
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wartość egodokumentów w poznaniu biografii bł. Edmunda Bojanowskiego

The Value of Ego-documents in Reconstructing the Biography of Blessed Edmund Bojanowski

ABSTRACT

Edmund Bojanowski (1814–1871) left behind a rich legacy, much of which consists of personal documents preserved in the form of manuscript diaries, correspondence, and notes. These materials shed light on his life, intentions, and activities. His life story is one of attaining human and Christian maturity through conscious, creative, and responsible commitment to personal development and concern for the welfare of others and the nation, which was ultimately recognized by the Church through his beatification.

The aim of this article is to demonstrate the value and potential uses of the ego-documents of Blessed Edmund Bojanowski in reconstructing his biography. An analysis of the process of writing scholarly and literary biographies, in conjunction with the publication of successive manuscripts, confirms the importance of these sources for an increasingly complex picture of his spiritual life, social involvement and work. An interdisciplinary and coherent analysis of these personal documents enhances our knowledge and understanding of his intentions, activities, and the significance of his relationships, as well as the impact of his work. In this context, it has become possible to identify the theoretical foundations, practical guidelines, and organizational

KEYWORDS

Edmund Bojanowski, ego-document, biography, diary, correspondence, notes, pedagogical thought

SŁOWA KLUCZOWE

Edmund Bojanowski, egodokument, biografia, dziennik, korespondencja, notatki, myśl pedagogiczna

SPI Vol. 29, 2026/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2026.2.007
Nadesłano: 9.01.2026
Zaakceptowano: 25.03.2026

principles underlying his system of child-rearing and to reconstruct his pedagogical thought. The richness and depth of these materials make it possible to uncover the author's intentions, relate them to contemporary circumstances, and apply them today, preserving the continuity of his work while remaining open to contemporary concerns.

ABSTRAKT

Edmund Bojanowski (1814–1871) pozostawił bardzo bogatą spuściznę, której większość stanowią egodokumenty zachowane w rękopisach dziennika, korespondencji i notatek, z których poznajemy jego życie, intencje i działania. Historia jego życia to droga osiągania dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej przez świadome, twórcze i odpowiedzialne zaangażowanie we własny rozwój, troskę o dobro innych i naród, co zostało potwierdzone przez Kościół aktem beatyfikacji.

Celem artykułu jest ukazanie możliwości wykorzystania i wartości udostępnianych egodokumentów bł. Edmunda Bojanowskiego w tworzeniu jego biografii. Na podstawie analizy procesu powstawania biografii naukowych i literackich w powiązaniu z publikacją kolejnych rękopisów potwierdza się ich wartość w coraz bardziej wnikliwym opisie historii jego życia duchowego, społecznego zaangażowania i dzieła. Interdyscyplinarna i spójna analiza treści tych egodokumentów pozwala doskonalić znajomość i rozumienie jego intencji, twórczości oraz znaczenia relacji, działalności i ich efektów. W tym kontekście możliwe stało się poznanie teoretycznych podstaw, praktycznych wskazań i organizacji systemu wychowania dzieci oraz odtworzenie jego myśli pedagogicznej. Zawartość i treść tych materiałów jest tak bogata, że pozwala odkryć zamiar autora, odnieść go do czasów współczesnych i wykorzystać dzisiaj, zachowując ciągłość jego dzieła, a jednocześnie wciąż otwierając je na współczesność.

Wstęp

Osoba, życie, twórczość i działalność bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871)¹ od dawna budzą zainteresowanie badaczy różnych dziedzin naukowych oraz osób zaangażowanych w podobne aktywności osobiste i społeczne. Jeszcze za jego życia w „Przyjacielu

1 Istotne fakty z jego życia i działalności prezentuje Waldemar Rozynkowski (2017).

Ludu”, „Pokłosiu”, „Roku Wiejskim” i innych polskich czasopismach „umieszczał artykuły, głównie z podań i poezji dla ludu” (Brzeziński 1872: 4) oraz pojawiały się wzmianki pełne uznania dla dzieła, które tworzył i jego rozwoju. Natomiast w 1872 roku przyjaciel bł. Edmunda, ks. Antoni Brzeziński, spisał bardzo wymowne wspomnienie, w którym zawarł krótką jego biografię, opis ostatnich dni życia według s. Elżbiety Szkudłapskiej i pogrzebu. Przytoczył w nim także mowę żałobną ks. Stanisława Gieburowskiego przy wprowadzeniu zwłok do kościoła w Górcie Duchownej oraz swoją mowę żałobną na pogrzebie w Jaskowie (Brzeziński 1872).

Bogata spuścizna, jaką bł. E. Bojanowski zostawił w postaci drukowanych artykułów i redagowanych przez niego czasopism oraz w rękopisach *Dziennika*, korespondencji i luźnych notatek, jest poddawana analizom i badaniom naukowym. Jako świecki założyciel żeńskiego zgromadzenia zakonnego budzi duże zainteresowanie zarówno wśród osób świeckich, jak i duchownych. Natomiast jego rękopisy, które pozostawił jako literat, społecznik i działacz zaangażowany w dzieło oświaty ludu wiejskiego, wychowania dzieci i działalności charytatywnej oraz w sprawy Kościoła i Ojczyzny, poddawane są od dawna analizom naukowym. Badania podejmowane są w interdyscyplinarnym wymiarze przez środowiska literackie w dziedzinach folklorystyki i dialektologii, edytorstwa, przez historyków kultury polskiej i historii Kościoła, pedagogów, socjologów. Badania jego myśli pedagogicznej wymagają udziału doświadczonych badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki: pedagogikę, psychologię, filozofię, historię, literaturoznawstwo, językoznawstwo, etnografię i teologię.

Ważnym efektem analiz spuścizny bł. Edmunda Bojanowskiego są liczne biografie, poczynając od publikacji ks. Brzezińskiego (1872), a zwłaszcza te, które powstały po stopniowym udostępnianiu i publikacji rękopisów jego dziennika, korespondencji oraz notatek. To właśnie te egodokumenty stanowią najcenniejsze zasoby źródłowe w badaniach i tworzeniu biografii ich autora.

Znaczenie egodokumentów w badaniach biograficznych

Pojęcie i wartość egodokumentów podkreśla się szczególnie w badaniach humanistycznych i społecznych. „Od lat 80. XX wieku

badania rękopisu prywatnego wkroczyły w nowy etap. W rezultacie rozwoju antropologii kulturowej księgi rękopiśmienne zaczęto postrzegać inaczej niż dotychczas. Historycy dostrzegli w tych rękopisach odzwierciedlenie osobistych zainteresowań autorów oraz odbicie umysłowości epoki. W różnych krajach stosowano odmienne definicje piśmiennictwa prywatnego: piśmiennictwo przestrzeni prywatnej, samoświadectwa, piśmiennictwo w pierwszej osobie. Najbardziej popularne i przyjęte w większości krajów stało się określenie «egodokumenty», zastosowane przez holenderskiego historyka i filologa Jacoba Jacques'a Pressera” (Roszak 2013: 39).

Termin „egodokumenty” odnosi się do różnych kategorii tekstów, w których piszący przedstawia własne doświadczenia, przeżycia i refleksje, percepcję i prezentację historycznego wydarzenia, osób, instytucji oraz podejmowanej działalności. Wskazuje się, że „Wspólną cechą wszystkich tekstów, które można określić jako egodokumenty jest to, że jako oświadczenia (zeznania, wyznania) dobrowolne lub wymuszone, choć stanowią wycinek określonej rzeczywistości, to dają jednak pewien obraz postrzegania nie tylko innych, ale siebie samego (czyli autora) w rodzinie, społeczności, środowisku, kraju lub klasie społecznej. Zawierają informacje odzwierciedlające stosunek autora/ów do systemów wartości i ich ewolucji na przestrzeni czasu. Ujawniają też stan wiedzy i doświadczenia życiowe. Wreszcie, egodokumenty uzasadniają, tłumaczą, usprawiedliwiają, przekonują o sensie zachowań indywidualnych, ludzkich” (Szulakiewicz 2013: 67). Są to m.in. zyciorysy, pamiętniki, dzienniki, listy, autobiografie, wspomnienia, a ich wspólną cechą jest charakter biograficzny.

Rękopisy prywatne różnych autorów zawsze były wykorzystywane do tworzenia ich biografii jako jedno z ważnych źródeł. Dzięki podjętym działaniom przy analizowaniu kolejnych egodokumentów danego autora w celu ich obiektywnej interpretacji i weryfikowania wcześniejszych ustaleń zaczęto udoskonalać ten proces. „Zaproponowane przez badaczy ujęcie łączące perspektywę historyczną (oczyszczenie źródła z elementów subiektywnych w celu dotarcia do obiektywnego przekazu o faktach) z egodokumentalnym potraktowaniem przekazów jako swoistego klucza do świata wartości i emocji ich autora przynosi lekturowo niezwykle satysfakcjonujące efekty. Skłania również do swoistego odwrócenia perspektywy i postawienia pytania o to, jaką rolę w kulturowo-osobistej przestrzeni pisarza

odegrała najbliższa rodzina pisarza, pytania o zapisany w egodokumentach obraz mentalności ludzi tamtych czasów w ich relacjach społecznych, o ważne dla nich wartości, których hierarchizacja musiała wpływać (pośrednio lub bezpośrednio) na relacje z innymi, na utrwaloną w przekazach codzienność” (Gabrys-Sławińska 2022: 22).

Badacze podkreślają znaczenie egodokumentów w badaniach biograficznych jako źródła związanego z historiami osobistymi autora w celu opracowania jego biografii (Szulakiewicz 2013; Roszak 2013). Pamiętniki, dzienniki, listy, wspomnienia, nie są autobiografią ani biografią w literackim i naukowym znaczeniu. „Składają się raczej na materiał (auto)biograficzny, na podstawie którego można odtworzyć biografię. W tym sensie kompletna biografia [...] jest wynikiem pracy między innymi nad materiałami biograficznymi obejmującymi całość życia badanych osób” (Kulas 2013: 67). Biografia jako literacki lub naukowy, szczegółowy opis życia konkretnej osoby obejmuje fakty dotyczące warunków jej rozwoju, relacji i działalności oraz efekt interpretacji historii, literatury i egdokumentów przez biografę.

Wskazuje się na konieczność odpowiedniego przygotowania do interpretacji dokumentów archiwalnych oraz umiejętności ich poszukiwania i odpowiedniej selekcji (Skrzyniarz 2018). To wymaga kompetencji w zastosowaniu technik badawczych charakterystycznych dla badań biograficznych i koncepcji naukowych do zinterpretowania zgromadzonych danych oraz zdolności pisarskich, by stworzyć optymalny opis życia konkretnej osoby. „Biografię jako swoiste połączenie nauki i literatury – niezależnie od jej faktograficznego lub literackiego charakteru – warto ująć w szerszej perspektywie, odwołując się do pojęcia reprezentacji. Biografia jako reprezentacja, przenosząc czytelnika w czas i świat, których już nie ma, kreuje przestrzeń symbolicznego, kulturowego spotkania z opisywanym bohaterem biografii, pozwalając odbiorcy – za pomocą środków literackich – na przekroczenie ograniczeń i doświadczenie «tekstowego ekwiwalentu» relacji interpersonalnej. Równocześnie – aby było to możliwe – reprezentacja ta musi być zakorzeniona w faktach (historycznych, biograficznych) oraz świadectwach (zwłaszcza wypowiedziach samego bohatera biografii)” (Całek 2016: 27). Ten kontekst analiz treści egodokumentów jest bardzo ważny dla ich obiektywnych analiz.

Egodokumenty bł. Edmunda Bojanowskiego

Bł. Edmund Bojanowski pozostawił bogactwo różnorodnych treści w swoich rękopisach, które znajdują się w Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP w Dębicy. Zdecydowaną większość tych materiałów archiwalnych stanowią egodokumenty, które są już dostępne także w publikacjach. Jest to korespondencja do wielu osób, z którymi współpracował z lat 1836–1871, oraz dziennik, który pisał w latach 1853–1871, jak również luźnie notatki. Wszystkie te rękopisy stanowią bogate źródło poznania ważnych aspektów jego biografii, drogi osobistego rozwoju i działalności.

Krótko przed śmiercią (7.08.1871) Bojanowski przekazał swoje rękopisy przełożonej generalnej Zgromadzenia matce Elżbiecie Szkudłapskiej. W okresie Kulturkampfu Służebniczki Maryi w Wielkim Księstwie Poznańskim zostały rozproszone. Z obawy przed zniszczeniem spuścizny Założyciela m. Szkudłapska przewiozła rękopisy do Dębicy w Galicji, gdzie wówczas znajdowała się placówka zgromadzenia. Obecnie prawie wszystkie pisma Bojanowskiego znajdują się więc w archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP (tzw. służebniczek dębickich) (zob. Kornacka 1967: 5; Bojanowski 2009: 10).

Zachowane rękopisy obejmują 310 napisanych i wysłanych przez Bojanowskiego listów oraz 679 pism adresowanych do niego (łącznie 989 listów). Wszystkie zostały opracowane i wydrukowane jako *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, które objaśnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził Leonard Smółka. Zostały one wydane w 2001 roku we Wrocławiu, w dwóch tomach liczących łącznie 1207 stron (t. 1 – 520 ss.; t. 2 – 687 ss.). Jednak zainteresowanie osobą autora i badania jego dorobku sprawia, że wciąż odkrywane są nowe dokumenty i poddawane szczegółowym analizom oraz opracowaniom. Przykładem są starania Łukasza Puśleckiego, który w ramach „prowadzenia badań dotyczących dorobku naukowego E. Bojanowskiego natrafił przypadkowo na jego nieznaną list z roku 1866. Treść korespondencji opatrzone szerokim komentarzem prezentującym jej kontekst historyczny. Przedstawiono przede wszystkim biografię odbiorcy listu – księdza Antoniego Śmitkowskiego. Przybliżono również współpracę założyciela służebniczek z fundatorką ochronki, której otwarcia dotyczy

korrespondencja – tj. z księżną Elżbietą z Działyńskich Czartoryską” (Puślecki 2019: 231).

W zbiorze zachowanej i opublikowanej korespondencji egodokumentami bł. Edmunda są jego listy napisane i wysłane do różnych osób począwszy od 1836 roku. Natomiast zachowane listy, które wcześniej, bo już od roku 1829 otrzymał od wielu bardziej i mniej znanych obecnie osób, dopełniają kontekst analiz i poznawania jego biografii.

Kolejnym bogatym zasobem egodokumentów bł. Edmunda jest jego dziennik. Na całość dziennika obejmującego 19 roczników składają się 92 zeszyty różnej objętości i wielkości oraz luźne zapisy o objętości 2–3 zeszytów. Razem blisko 2500 kart. Najpierw dziennik został wydany w 1988 roku w części, której wyboru i opracowania dokonali Amelia i Tadeusz Szafraniec, a drugie wydanie ukazało się w 1999 roku. Łącznie ze wstępem i przypisami obejmował on 385 stron. Następnie dziennik został opracowany w całości pod kierunkiem Leonarda Smółki i wydany w 2009 roku we Wrocławiu jako czterotomowa publikacja. W aneksie opublikowano także rękopiśmienne zapisy dzienne Bojanowskiego z lat 1851–1854 *Ochronka Podrzecka* oraz relację s. Elżbiety Szkudłapskiej *Ostatnie dni życia i pogrzeb*. Razem ze wstępem, objaśnieniami i komentarzami oraz aneksem i indeksem całość obejmuje 3230 stron.

Z treści dziennika wynika, że był on „pisany jako swoisty rachunek sumienia, czyli osobiste rozliczenie ze spełnionych zadań i ewentualnych zaniedbań. [Bojanowski] dostrzegał w nim także walory dokumentacyjne ważne zarówno dla bieżących działań zmierzających do organizacji spójnego systemu ochron i rozwijającego się zgromadzenia, jak i w wymiarze historycznym. To stwarzało możliwość wykorzystania zawartości *Dziennika* przez innych i jego opublikowania, chociaż sam tego nie zamierzał robić” (Opieła 2015: 49).

Powyższe egodokumenty dopełniają notatki Bojanowskiego zawarte w 32 teczkach rękopisów na luźnych kartach i w brulionach, na kartach zszytych i w oprawnym notesie. Łącznie zawierają ponad 1700 kart różnej wielkości, zapisywanych jedno- i dwustronnie. Na tych kartach znajdują się zredagowane przez autora teksty, ale także dużo cytatów z zaznaczonymi najczęściej źródłami. Te niepublikowane dotąd rękopisy Bojanowskiego zostały poddane edycji krytycznej i wydane w 2016 roku jako dwutomowe dzieło pod tytułem:

Prace, szkice i materiały Edmunda Bojanowskiego. Inedita oraz indeksy wydane w oddzielnym woluminie. Łącznie to 1957 stron.

Zainteresowanie osobą, twórczością i dziełem bł. Edmunda Bojanowskiego przyczyniło się do systematycznego opracowywania z zachowaniem zasad edytorskich i publikacji jego rękopisów, których treści stały się przedmiotem zainteresowań badawczych naukowców reprezentujących różne dyscypliny.

Egodokumenty a poznanie biografii bł. Edmunda Bojanowskiego

Spuścizna Edmunda Bojanowskiego pozostawała w zasadzie nieznaną aż do czasu rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego, gdy nastąpiła konieczność opracowania materiałów dotyczących jego życia. W 1933 roku, na prośbę słuźebniczek z Dębicy, ks. Władysław Muchowicz, korzystając z rękopisów dziennika i korespondencji udostępnionych przez siostry, opracował jego życiorys. Jednak okres międzywojenny i II wojny światowej nie sprzyjały rozpoczęciu procesu beatyfikacyjnego.

Intensywne działania podjęto, gdy kard. August Hlond, ówczesny prymas Polski, napisał 31 grudnia 1945 roku do zgromadzenia: „Ponieważ zamierzam przygotować wszczęcie procesu beatyfikacyjnego świątobliwego Założyciela Edmunda Bojanowskiego, proszę zarządzić, by w archiwum Zgromadzenia zrobiono spis wszystkich dokumentów, które się do jego życia i śmierci oraz do jego cnót odnoszą” (<https://siostry-maryi.pl/bogoslawiony-edmund-bojanowski>). Wtedy podejmowano następne kroki zmierzające do wszczęcia procesu, który musiał być oparty na szczegółowych badaniach historycznych, przede wszystkim na analizach pism Bojanowskiego. „Walenty Dymek, nowy arcybiskup poznański, na wniosek Słuźebniczek Wielkopolskich przedstawił 8 stycznia 1948 roku w Rzymie prośbę o wszczęcie procesu informacyjnego co do beatyfikacji i kanonizacji. W rezultacie w Rzymie został mianowany postulator, a w Polsce wicepostulator procesu beatyfikacyjnego. W celu zebrania całej dokumentacji o Edmundzie Bojanowskim arcybiskup Dymek ustanowił 10 maja 1949 roku komisję historyczną” (Wencwel-Plata 2021). W badaniach oraz propagowaniu osoby i dzieła przede wszystkim ważne było opracowanie naukowe jego szczegółowej biografii.

W tym kontekście podjęto działania zmierzające do opracowania biografii jak najbardziej szczegółowej i odniesionej do faktów istotnych w życiu i działalności Bojanowskiego w oparciu o źródła i dokumenty historyczne. Bezcennym źródłem do jej sporządzenia są egodokumenty, które wykorzystwała s. Agnieszka Szelegiewicz, wydając w 1966 roku publikację *Edmund Bojanowski i jego dzieło*. Natomiast s. Manfreda Kornacka opracowała jego życiorys, który został opublikowany w 1967 roku. Na początku zaprezentowała materiał źródłowy wskazując, że podstawę stanowią jego pisma – dziennik, listy, notatki, prace literackie i pisma dotyczące Zgromadzenia Służebniczek Maryi. Jako źródła uzupełniające wskazała listy, które otrzymał, notki dziennikarskie i wspomnienia, podkreślając, że źródłem do poznania jego życia jest jeszcze więcej, ale mają one mniejsze znaczenie niż egodokumenty (zob. Kornacka 1967: 5–6).

Rękopisy bł. Edmunda, szczególnie osobiste zapiski w dzienniku i luźne notatki oraz korespondencja, są cennym źródłem informacji na temat jego drogi duchowego rozwoju i służby. Dlatego były tak szczegółowo analizowane w ramach procesu beatyfikacyjnego. Powstałe życiorysy ukazują, że jego życie jest najlepszym świadectwem służby człowiekowi, że nie były to słowa bez pokrycia, lecz oddawały prawdę o jego prawdziwych intencjach, postawach i aspiracjach. Ukazanie historii życia bł. Edmunda w świetle spójnej i dogłębnej analizy jego egodokumentów, które się wzajemnie dopełniają, pokazuje jak kształtowała się jego osobowość, poglądy, aktywność, relacje oraz jak dochodził do dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. To pozwoliło również ukazać drogę odkrywania i realizacji charyzmatu założycielskiego w jego życiu i działalności (Opieła 2009), co jest bardzo istotnym wymiarem jego biografii.

Analiza rękopisów Bojanowskiego i tworzenie jego biografii były bardzo ważne i przyniosły efekty w procesie beatyfikacyjnym. Potwierdza to wielką wartość tych materiałów źródłowych, gdyż one „zawierają informacje odzwierciedlające stosunek pisarza do systemów wartości oraz ich ewolucję w czasie. Ujawniają poziom wiedzy i życiowe doświadczenia. Wreszcie, egodokumenty pełnią funkcję uzasadniającą – tłumaczą, usprawiedliwiają i przekonują o sensie ludzkich, indywidualnych zachowań” (Jeznach 2024: 26–27). Ukazana na ich podstawie historia życia i dzieła bł. Edmunda „pokazuje, jak kształtowała się jego osobowość, poglądy i aktywność ożywiona

wielkimi pragnieniami realizowanymi w słabym ciele i skomplikowanym świecie. Od wczesnych lat życia angażował się we wszystko, co dotyczyło życia Kościoła i Ojczyzny, z głębokim poczuciem odpowiedzialności i osobliwą wrażliwością na wartości najwyższe” (Opieła 2009: 181).

Bardzo ważnym aspektem badań biograficznych egodokumentów Bojanowskiego jako literata, publicyisty, miłośnika i badacza folkloru, było i wciąż jest poznawanie go jako działacza na polu kultury, społecznego i charytatywnego, zaangażowanego w dzieło oświaty i wychowania dzieci (Gołdyn 2014), co jest ściśle powiązane z jego rozwojem duchowym. Powstało zatem wiele opracowań biograficznych, zarówno naukowych, jak i literackich, opartych na analizach egodokumentów. Na znaczenie dziennika i notatek bł. Edmunda jako źródła do jego biografii zwracała uwagę zwłaszcza Amelia Szafrańska (2000). Wcześniej opracowała biografię literacką *Surdut czy rewerenda. Opowieść o bł. Edmundzie Bojanowskim*, wydaną w 1976 roku, z której wyłania się postać Bojanowskiego osadzona w realiach epoki, na szerokim tle historycznym i obyczajowym Wielkopolski XIX wieku. Ważne było także odniesienie do korespondencji, gdyż „List scala, w swoisty dla siebie sposób, terażniejszość z przyszłością, a zarazem przenika w przeszłość, nierzadko znajdując miejsce w wieczności. Stąd też z powodzeniem można go postrzegać przez pryzmat dokumentu biograficznego. Tym bardziej, iż na tle innych materiałów autobiograficznych wyróżnia się on niekwestionowaną autentycznością” (Golonka-Legut 2024: 173).

Opracowanie i udostępnianie kolejnych materiałów źródłowych przez ich publikację poszerza wciąż krąg badaczy także myśli pedagogicznej Bojanowskiego. Podkreśla się w tych badaniach konieczność odniesienia do jego życia, co uzasadnia fakt, iż „Wiele wydarzeń z jego «curriculum vitae» spowodowało, że poświęcił swój czas, swoją wiedzę i w konsekwencji swoje życie opiece nad dziećmi i to tymi najmłodszymi. Konsekwencją zaś tego poświęcenia było założenie żeńskiego zgromadzenia zakonnego. Nie można zatem jego poglądów pedagogicznych rozważać w oderwaniu od biografii” (Gołdyn 2017: 17).

Działania zmierzające do opracowania biografii i myśli pedagogicznej Bojanowskiego w pełnym kontekście źródłowym z uwrażliwieniem na współczesność wymagały interdyscyplinarnego podejścia

w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych. Proces opracowania krytycznej edycji jego notatek w kontekście zapisów w dzienniku oraz korespondencji wymagał zaangażowania naukowców prowadzących badania w zakresie leksykografii, edytorstwa, antropologii, psychologii, pedagogiki, socjologii, historii, teologii i innych dyscyplin. Jego myśl pedagogiczna rozwijała się bowiem „na bazie jego życiowych doświadczeń, zdobywanej wiedzy i osobistych poszukiwań teoretycznych podstaw z jednoczesnym zaangażowaniem w praktyczne działania społeczno-edukacyjne. Od początku praktycznej aplikacji swej myśli pedagogicznej Bojanowski wdrażał styl zachowania zasad wynikających z niezmiennej natury człowieka, praw jego rozwoju oraz wartości najwyższych, a także dostosowania metod, form i środków wychowania do specyfiki społeczno-kulturowej danego środowiska z szacunkiem dla historii i dla podtrzymania jej tradycji i ochrony dziedzictwa kulturowego” (Opiela 2021: 82).

Teksty notatek Bojanowskiego są wyrazem praktycznego zaangażowania autora w działalność oświatową, organizację wychowania w ochronkach i kształcenia ochraniarek oraz zawierają bogaty zasób źródłowy służący poznaniu i określeniu teoretycznych podstaw tej działalności. Korespondencja i dziennik dają poznać zamiar, jakim się kierował, tworząc podstawy teoretyczne, praktyczne i organizacyjne systemu ochron. Analiza tego bogatego źródła poznania jego myśli pedagogicznej pozwala na jej odczytywanie w aktualnych uwarunkowaniach miejsca i czasu, bo „jego osobiste doświadczenia rodzinne, studia, kontakty z ludźmi różnych kręgów i stanów kształtowały nie tylko jego poglądy społeczne, a w konsekwencji i pedagogiczne, ale także wpłynęły na jego działania praktyczne. Ich owocem jest działające do dziś zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny” (Gołdyn 2017: 26).

Te biograficzne wskazania inspirują wciąż do badania spuścizny i myśli pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. Projekty badawcze i krytyczna edycja źródeł prowadzone w interdyscyplinarnym zespole potwierdziły aktualność jego myśli pedagogicznej oraz umożliwiły przygotowanie i publikację teoretycznych podstaw dla opracowania pomocy metodycznych. Opracowanie *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* (Opiela i in. 2008) i przeprowadzone analizy egodokumentów pozwoliły przygotować publikację pt. *Integralna pedagogika*

przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana (Opiela 2013). Badania te i krytyczna edycja źródeł, prowadzone w latach 2013–2024 w interdyscyplinarnym zespole, wykazały aktualność zawartych w nich wskazań i wartość ich aplikacji w odmiennych współcześnie warunkach społeczno-kulturowych. Na podstawie edycji krytycznej notatek zostało opracowane *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego* (Opiela 2016). Taka forma udostępnienia materiałów archiwalnych ma na celu prowadzenie dalszych badań w szerszym kontekście dostępu źródeł w celu eksplikacji motywów postępowania autora, uzyskania pełniejszego obrazu jego postaci i dorobku oraz publicystycznej narracji, ukazania szerszego tła historycznego i ideowych podstaw jego dzieła.

Podejmowane działania badawcze zaowocowały także opracowaniem zasad i podstaw teoretycznych pedagogii w koncepcji bł. Edmunda Bojanowskiego oraz pomocy metodycznych (Opiela 2022). To z kolei umożliwiło działania ewaluacyjne programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego i opracowanie kolejnych jego wydań (wyd. 2 poprawione, Dębica 2015; wyd. 3 uzupełnione i rozszerzone, Lublin 2021) oraz jego publikację w ośmiu językach. Opracowano także i wydano materiały metodyczne. Powstały one dzięki współpracy z Centrum Medialnym KUL w formie filmów oraz plików w formacie PDF z wybranymi z notatek bł. Edmunda Bojanowskiego czterdziestoma sześcioma gramami i zabawami w siedmiu językach oraz sześćdziesięcioma dziewięcioma opowiadaniem w języku polskim. Zostały one udostępnione w repozytorium ReKUL (<https://repozytorium.kul.pl/search?spc.page=1&query=Opiela%20Maria%20Loyola>).

Swoistym opracowaniem biograficznym powstałym na podstawie dostępnych opracowań egodokumentów jest tematyczny numer „Zeszytów Naukowych KUL” (2017, t. 60, nr 4) poświęcony osobie, twórczości i dziełu bł. Edmunda Bojanowskiego. Udostępnienie całości jego spuścizny przyczyniło się do tego, by ukazać wielostronność jego zainteresowań, aspekty integralnego ujmowania człowieka i świata, jego format intelektualny i duchowy oraz kontakty i zaangażowanie społeczne.

Zakończenie

Znaczenie egodokumentów w poznaniu biografii bł. Edmunda Bojanowskiego jest bardzo duże, co ukazuje ich wartość. W kontekście treści *Dziennika*, *Korespondencji* i luźnych notatek można poznać nie tylko fakty z jego życia, ale też dynamikę jego rozwoju, osobistego życia, społecznego zaangażowania i uczestnictwa w świecie kultury. Umożliwiają one poznanie jego zainteresowań, postrzegania własnej roli w służbie człowiekowi, społeczeństwu, Ojczyźnie i Kościołowi. Pozwalają też odczytywać zamiar, jakim kierował się tworząc podstawy teoretyczne, praktyczne i organizacyjne ochron oraz zgromadzenia. Służą również rekonstrukcji jego koncepcji pedagogicznej. W tych egodokumentach mają odzwierciedlenie osobiste zainteresowania ich autora, ale także stanowią one odbicie umysłowości epoki i kultury, w której przyszło mu żyć.

Bł. Edmund Bojanowski był świadomy tego, że doświadczenia związane z osobistym rozwojem i wychowaniem oraz różnorodnie uwarunkowania wpływają na kształt osobowości i historii człowieka. Zdobyta przez niego wiedza, kontakty i osobiste zaangażowanie w służbę Bogu, człowiekowi i Ojczyźnie stanowiły o kształcie i poczuciu jego osobistej tożsamości jako człowieka wewnętrznie wolnego i zintegrowanego. Nie dziwi więc, że wskazywał na znaczenie tych czynników w procesie wychowania. Podejmował refleksję nad ówczesną sytuacją w kontekście wychowania. Odkrywał i odczytywał sens tego zaszczytnego zadania narodu, rodziny, jakim jest wychowanie młodego pokolenia w każdej społeczności.

Wykorzystanie osobistych doświadczeń w refleksji nad rzeczywistością edukacji niezmiennie odgrywa ważną rolę w świadomym i odpowiedzialnym tworzeniu koncepcji teoretycznych i formułowaniu wskazań praktycznych. Z zachowanych rękopisów możemy dziś na nowo odczytywać i określać teoretyczne podstawy wychowania, mając zawsze na uwadze możliwość ich praktycznej realizacji.

Bibliografia

- Bojanowski E. (1999). *Dziennik 1853–1871*, wybór A. i T. Szafrzańscy, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax (wyd. 1: Warszawa 1988: Akademia Teologii Katolickiej).

- Bojanowski E. (2009). *Dziennik*, objaśnił, skomentował i wstępem poprzedził L. Smółka, t. 1–4, Wrocław: Drukarnia Archidiecezjalna.
- Brzeziński A. (1872). *Wspomnienie o śp. Edmundzie Bojanowskim fundatorze Zgromadzenia Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanej*, Poznań: Czcionkami i w komisie T. Daszkiewicza.
- Catek A. (2016). *Biografia jako reprezentacja*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica”, nr 4, s. 25–41.
- Fąka M. (1999). *Ziarno wrzucone w ziemię. Błogosławiony Edmund Bojanowski (1814–1871). Założyciel Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej*, Poznań: Wydawnictwo Świętego Wojciecha w Poznaniu (wyd. 1: Wrocław 1988: Siostry Służebniczki NMP).
- Gabryś-Sławińska M. (2022). *Historia i prywatność ze Stefanem i z Oktawią Żeromskimi w tle (w świetle egodokumentów Henryki Witkiewicz)*, „Sztuka Edukacji”, nr 1, s. 21–31.
- Gigilewicz E., Opiela M.L. (red.) (2016). *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. 1–2, Lublin–Katowice: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP; Drukarnia Archidiecezjalna 2016.
- Golonka-Legut J. (2024). *List jako dokument biograficzny – wspólnota doświadczeń rodzinnych, na podstawie „Listów z Syberii Irki A.”*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, t. 2, nr 19, s. 172–189, <https://doi.org/10.18778/2450-4491.19.12>
- Gołdyn P. (2014). *Udział ziemianek w organizacji ochronek w świetle zachowanej korespondencji Błogosławionego Edmunda Bojanowskiego*, [w:] J. Kita, M. Sikorska-Kowalska (red.). *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety” Polki w realiach epoki*, t. 2, Łódź–Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 33–47.
- Gołdyn P. (2017). *Edmund Bojanowski (1814–1871) – szkic biograficzny*, „Zeszyty Naukowe KUL”, t. 60, nr 4(240), s. 17–27.
- Jeznach K. (2024). *Korespondencja Elżbiety Krasieńskiej. Rozmyślanie nad społecznymi rolami kobiet w XIX w. jako ego-dokument*, „Colloquia Litteraria”, t. 37, nr 2, s. 23–40, <https://doi.org/10.21697/cl.2024.37.2.2>
- Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, objaśnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził L. Smółka, t. 1–2 (2001). Wrocław: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny.
- Kornacka M. (1967). *Edmund Bojanowski 1814–1871*, „Nasza Przeszłość”, nr 26, s. 5–145, <https://doi.org/10.52204/np.1967.26.5-145>
- Kulas P. (2013). *Pomiędzy autobiografią a biografią. Biografia literacka jako źródło badań socjologicznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 9, nr 4, s. 64–81, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.9.4.05>
- Muchowicz W. (1933). *Żywot Edmunda Bojanowskiego założyciela Ochronek na ziemiach Polskich i Zgromadzenia S.S. Służebniczek B.R.D.N.P.*, Dębica: Nakładem S.S. Służebniczek B.D.N.P.

- Opiela M.L. (2009). *Odkrywanie i realizacja charyzmatu założycielskiego w życiu i działalności bł. Edmunda Bojanowskiego*, „Studia Redemptorystowskie”, nr 7, s. 179–222.
- Opiela M. (2013). *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Opiela M. (2015). *Źródła do biografii i myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego*, [w:] W. Szulakiewicz (red.), *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, s. 47–64.
- Opiela M.L. (2021). *Aktualność myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego i jej aplikacja we wczesnej edukacji. Analiza procesu w perspektywie międzynarodowej*, „Biografistyka Pedagogiczna” nr 2, s. 81–105.
- Opiela M.L. (red.) (2016). *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Opiela M.L. (red.) (2022). *Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. Podstawy teoretyczne i materiały metodyczne*, Lublin: Wydawnictwo Werset.
- Opiela M., Kaput M., Piekarczyk E., Kornobis A., Zymróż Z., Chudzik S. (2008). *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Dębica: Wydawnictwo Millennium; Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP.
- Puślecki Ł. (2019). *Nieznany list Edmunda Bojanowskiego ze zbiorów prywatnych*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 111, s. 231–258, <https://doi.org/10.31743/abmk.2019.111.13>
- Rozsak S. (2013). *Egodokumenty – kilka uwag o polskich i europejskich doświadczeniach historiograficznych oraz metodologicznych*, „Biuletyn Polskiej Misji Historycznej”, nr 8, s. 27–42, <https://doi.org/10.12775/BPMH.2013.001>
- Rozynkowski W. (2020). *Bł. Edmund Bojanowski założyciel Zgromadzenia Sióstr Służebniczek – nowe zgromadzenie zakonne w trudnym okresie kasat w zaborze pruskim*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II”, t. 60, nr 4, s. 95–108, <https://doi.org/10.31743/zn.2017.60.4.95-108>
- Skrzyniarz R. (2018). *Dokumenty źródłem analiz i badań biograficznych w pedagogice*, „Biografistyka Pedagogiczna”, t. 3, nr 1, s. 275–291, <https://doi.org/10.36578/BP.2018.03.21>
- Szafrąńska A. (1999). *Surdut czy rewerenda. Opowieść o bł. Edmundzie Bojanowskim*, wyd. 4, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax (wyd. 1–3: 1976, 1989, 1990).
- Szafrąńska A. (2000). *Dziennik i notatki bł. Edmunda Bojanowskiego źródłem do jego biografii*, [w:] S. Wilk (red.), *Błogostawiony Edmund Bojanowski. Serdecznie dobry człowiek*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, s. 113–119.

- Szelegiewicz A. (1966). *Edmund Bojanowski i jego dzieło*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Szulakiewicz W. (2013). *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, nr 16 (1), s. 65–84, <https://doi.org/10.12775/PBE.2013.006>

Netografia

- Bł. *Edmund Bojanowski*, <https://siostry-maryi.pl/bogoslawiony-edmund-bojanowski> [dostęp: 2.01.2026].
- <https://repozytorium.kul.pl/search?spc.page=1&query=Opiela%20Maria%20Loyola> [dostęp: 5.01.2026].
- Wencwel-Plata A. (2021). *Serdecznie dobry człowiek*. „Opiekun”, 19 października, <https://www.opiekun.kalisz.pl/serdecznie-dobry-czlowiek> [dostęp: 2.01.2026].

ADRES DO KORESPONDENCJI:

S. dr hab. Maria Opiela, prof. KUL
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Pedagogiki
e-mail: maria.opiela@kul.pl